

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія виховання, формування особистісно-професійних якостей майбутніх фахівців.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
KRASNOSHCHOK Inna Petrivna – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor of

the Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: theory of education, formation of personal and professional qualities of future specialists.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2021 р.

УДК 796.5

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-194-150-153

ЛОПАТЮК Олена Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Львівської академії Національного авіаційного університету
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2086-6250>
 e-mail: lopatukelenka@gmail.com

СПОРТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним із важливих завдань у підготовці висококваліфікованих фахівців в авіаційній галузі є всебічний розвиток особистостей із фундаментальною освітою та високими моральними якостями. Важливою умовою підготовки авіаційного фахівця до майбутньої професійної діяльності є формування його соціальної активності в гармонії з фізичним розвитком на засадах пріоритету здоров'я.

Пілот є однією з основних льотних спеціальностей, у якій яскраво виражена психоемоційна напруга, інформаційні навантаження, дефіцит часу і вплив фізичних факторів навколишнього середовища.

Вимоги до сучасної праці пілота полягають у тому, що вона стає більш інтелектуальною, передбачаючи сприйняття великого обсягу інформації, яку не тільки потрібно усвідомити, переосмислити, а й зробити єдино правильну оцінку ситуації.

У зв'язку з цим велику увагу при підготовці пілота необхідно приділяти льотним здібностям, які представляють собою сукупність фізичних, психологічних, психофізіологічних, психосоціальних факторів та визначають успішне оволодіння професією пілота.

До психофізіологічних якостей, які характеризують професійну надійність пілота можна віднести:

- уміння на фоні основної виконувати й додаткову роботу;
- здатність логічно аналізувати інформацію, що надходить;

- здатність швидко змінювати структуру дій в складній обстановці;

- здатність долати перешкоди, що виникають в особливих випадках польоту.

Польоти на будь-якому типі літака об'єктивно супроводжуються небезпекою, пов'язаною з ризиком для життя, і тому потребує від пілота мужності, витримки, кмітливості, здатності побороти страх, готовності до самопожертви та інших вольових якостей.

Сучасне обладнання повітряного судна ставить надзвичайні вимоги до фахівця: швидкості реакції та орієнтування, значних перевантажень серцево-судинної, кістково-м'язової та нервової систем. З другого боку, тривала діяльність пілота, пов'язана з гіпокінезією (обмеженням рухового навантаження та працею людини у значно зміненому середовищі: соціальному, фізичному і хімічному (за газовим складом, домішками, фізичним діям, соціальною ізольованістю, обмеженим простором тощо).

Узагальнюючи, можна констатувати, що надійність роботи пілота в екстремальному режимі, залежить значною мірою від сформованих у процесі підготовки професійних якостей. Одним із засобів формування професійної надійності майбутніх пілотів є спортивний туризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З вище сказаного видно, що проблема формування професійної надійності майбутніх пілотів є актуальною й досліджувалася вченими на різних етапах розвитку педагогічної науки.

Дослідженням проблем професійної підготовки, професійної надійності та безпеки

польотів в різний час займалися такі науковці як Пономаренко В. О. [2], Захаров О. Р. [4], Макаров Р. М. [7], Гандер Д. В. [2] та інші.

Численні експериментальні наукові дослідження в сфері авіації (Макаров Р. М. [8], Плачинда Т. С. [9], Лещенко Г. А. [6] та інші) довели високу ефективність засобів фізичної підготовки в справі формування в курсантів академії таких професійно важливих психофізіологічних якостей, як емоційна стійкість, розподіл і переключення уваги, вміння працювати у високому примусовому темпі й виконувати додаткову роботу на тлі основної діяльності та низка інших. Цілеспрямовані заняття фізичною підготовкою дають змогу не лише поліпшити стан здоров'я, а й розвинути професійно важливі психофізіологічні якості.

Аналіз науково-методичної літератури (Колотуха О. В. [5], Грабовський Ю. А. [3], Булашев О. Я. [1], Тимошенко Л. О. [10] та ін.) показав, що спортивний туризм користуються популярністю серед засобів фізичної підготовки, рекомендованих для всебічного розвитку студентів та розвитку морально-вольових якостей. Вони сприяють вирішенню освітніх завдань в процесі фізичної підготовки. Але дуже мало приділено уваги значенню спортивного туризму у формуванні професійної надійності майбутніх пілотів.

Мета статті полягає у тому, щоб довести, що спортивний туризм є одним із засобів формування професійної надійності майбутніх пілотів під час навчання в льотній академії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «туризм» трапляється в англійській літературі вже на початку XIX століття і трактується як прогулянка або подорож, що закінчується поверненням до місця, звідки починалася. Існує більше ніж 200 визначень туризму, проте вони характеризують туризм неповно, роблячи акцент на його певних рисах, окремих ознаках. Найзмістовнішим є таке: туризм – це один із видів активного відпочинку, що здійснюється в процесі подорожі у вільний від трудової діяльності час, під час якої відбувається духовний, культурний, соціальний розвиток особистості та задоволення її рекреаційних потреб (оскільки він поєднує різні види рекреаційної діяльності: оздоровлення, пізнання, відновлення сил та енергії), і є складовою частиною охорони здоров'я та фізичної культури. Залежно від мети, туризм може бути культурно-освітнім, оздоровчо-лікувальним, релігійним та спортивним [3].

Так, спортивний туризм має за мету спортивне удосконалення в подоланні природних перешкод. Це означає удосконалення всього комплексу знань, умінь і

навичок, фізичної підготовленості, необхідних для безпечного пересування людини місцевістю. Для реалізації спортивної мети здійснюють подорожі, насичені природними перешкодами, що дає змогу класифікувати їх як спортивні походи. Характерні ознаки спортивного туризму:

1. Спортивний туризм є соціальним (за рівнем доступності й соціальної значущості), самодіяльним (залежно від організаційних основ), активним (за фізичним навантаженням) і, як правило, груповим (за складом учасників).

2. Мотиви занять спортивним туризмом різноманітні й залежать від особистості, але найчастіше це спортивне вдосконалення, оздоровлення, пізнання навколишнього середовища й самого себе, спілкування під час занять і походів.

3. Спортивний туризм сприяє фізичному й духовному розвитку людини; естетичному й морально-вольовому вихованню; пізнанню історії та сучасності, культур та звичаїв місцевого населення, дбайливому ставленню до природи та повазі до національних традицій; розвитку та підвищенню рівня знань, умінь, навичок подолання природних перешкод тощо.

4. Існують різні види спортивного туризму: піший, гірський, лижний, водний, велосипедний, спелеотуризм, вітрильний, автомобільний та мотоциклетний. Усі вони в основному відрізняються засобами пересування (лижний – на лижах; водний – на туристичних байдарках, плотах, катамаранах; велосипедний – на велосипеді тощо).

Спортивний туризм є невід'ємним напрямком загальнодержавної системи фізичної культури і спорту, він спрямовується на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом її залучення до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму. Спортивний туризм виконує різноманітні спортивні, оздоровчі, рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції [10].

Спортивний туризм один із наймасовіших видів спорту. Він передбачає автономне подолання великих відстаней і багатьох локальних перешкод, що потребує від туриста фізичної сили, доброго здоров'я і володіння різними навичками. На відміну від маршрутів, траси для спортивного туризму класифікуються за рівнями складності. Вони визначаються наявністю по дорозі різноманітних перешкод – вершин, перевалів, каньйонів, скель, льодовиків, річкових порогів тощо [5].

Спортивний туризм є яскравим представником діяльності, яка впливає на розвиток психофізіологічних якостей та надійності особистості. Усі види спортивного

туризму відповідають сутності збереження здоров'я. Вони забезпечують активні соціальні контакти з природними ресурсами, сприяють розвитку пізнавальної та рухової діяльності, корисному проведенню відпочинку, покращенню фізичного й психічного стану в цілому.

Різні види туризму мають неоднаковий вплив на розвиток фізіологічних якостей. Так, швидкість, спритність і швидко-силові якості найбільше покращуються під впливом занять велосипедним туризмом, скелелазінням, сила – водним туризмом, гнучкість – пішохідним тощо.

Спортивне орієнтування є одним із видів рухової активності, що поєднує в собі фізичне навантаження зі спеціалізованою розумовою діяльністю. Сучасні підходи до підготовки фахівців вимагають різнобічної підготовленості курсантів. Різнопланова спрямованість та прикладний характер засобів спортивного орієнтування як раз і обумовлюють їх упровадження в систему фізичної підготовки закладів вищої освіти.

Під час руху по заданій незнайомій місцевості (біг по пересічній місцевості чи пересування на лижах взимку) спортсмен змушений обирати оптимальний шлях за допомогою мапи і компаса в умовах високих фізичних навантажень, напруженої боротьби, втоми та дефіциту часу.

За характером фізичного навантаження спортивне орієнтування подібне до занять легкою атлетикою, лижними перегонами, за рівнем розумової діяльності – до гри в шахи і шашки, а за кількістю технічних прийомів, тактичних ситуацій, психологічними діями близьке до спортивних ігор.

Можна зазначити, що заняття спортивним орієнтуванням сприяють зміцненню здоров'я, зокрема покращенню функціонального стану кардіореспіраторної системи, розвитку та зміцненню м'язів і зв'язок, удосконаленню фізичних якостей.

Розвиток психічних функцій відбувається у постійно мінливих умовах з подоланням непередбачуваних перешкод, плануванням дій за допомогою мапи або в обставинах, що раптово виникли. А також з'являються психологічні труднощі, пов'язані зі співвідношенням двовимірного зображення на мапі з тривимірним простором місцевості, масштабу мапи – з реальною відстанню на місцевості, плануванням оптимальних маршрутів на мапі та їх реалізацією або зміною під час переміщення, передбаченням усіх можливих проблемних варіантів тощо [1].

Однак, для досягнення успіху в спортивному орієнтуванні необхідні не лише високий рівень розвитку фізичної, техніко-тактичної, психологічної, інтелектуальної

підготовленості, а й їх оптимальне співвідношення.

Спортивне орієнтування має і велике прикладне значення. Оскільки заняття проводяться переважно на свіжому повітрі в лісових або паркових зонах, то це сприяє загартовуванню, підвищує опірність організму до різних простудних та інфекційних захворювань, удосконалює адаптаційні можливості організму. Крім того, навички орієнтування необхідні людині у повсякденному житті: для звернення до путівників, мап-схем населених пунктів, схем автомобільних доріг, а також для того, щоб упевнено орієнтуватися в лісі або на незнайомій місцевості.

Спортивний туризм представлений як багаторічна система спортивного вдосконалення й містить у собі основні й додаткові засоби підготовки. У процесі підготовки удосконалюються всі фізичні якості: сила, спритність, швидкість, витривалість і гнучкість. Крім фізичних якостей іде й активне формування морально-вольових якостей (дисциплінованість, рішучість, сміливість, почуття колективізму тощо) і розкриваються функціональні можливості організму [5].

Виходячи із цього, туристська підготовка виступає як процес, що включає в себе знання, вміння, навички, необхідні для удосконалення та розвитку психофізіологічних якостей, необхідних для льотної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Систематичні заняття спортивним туризмом допомагають формувати в нашої молоді такі цінні якості, як мужність, наполегливість, уміння долати труднощі. Визначальними рисами спортивного туризму є його привабливість. Виховні, освітні, оздоровчі та спортивні завдання в туризмі належать до категорії загальних завдань, тобто їх вирішення здійснюється в тісній єдності й не залежить від віку та ступеня спеціальної фізичної підготовленості тих, що беруть у них участь. Під час походу виховні завдання вирішуються безпосередньо впливом на кожного учасника з боку колективу, тобто відбувається формування відчуття колективізму, підпорядкування власних інтересів суспільним; крім того, тривалість походу, поступове підвищення фізичних навантажень виховують витривалість та вольові якості майбутніх пілотів. У похідних умовах також удосконалюється знання з методики формування рухових умінь та навичок.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Булашев О. Я. Теорія і методика спортивного туризму: навч. посіб для студентів першого курсу (за кредитно-модульною системою). Х. : ХДАФК, 2007. 230 с.

2. Гандер Д. В., Ворона А. А., Пономаренко В. А. Психолого-педагогические основы профессиональной подготовки летного состава. М. : МАКЧАК, 2010. 339 с.

3. Грабовський Ю. А., Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм: навч. посіб. Т. : Навчальна книга-Богдан, 2009. 304 с.

4. Захаров А. В. Развитие системы подготовки персонала авиакомпании в области человеческого фактора. Педагогическое образование. 2009. №4. С. 132–138.

5. Колотуха О. В. Спортивний туризм та його типологія: навч.-метод. посібник. Кіровоград: Кіровоградський обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді, 2014. 64 с.

6. Лещенко Г. А., Плачинда Т. С., Редозубов О. А. та ін Основи фізичної та психофізіологічної підготовки майбутніх пілотів: навч.-метод. посібник. Кіровоград: Вид-во КЛА НАУ, 2013. 188 с.

7. Макаров Р. Н. Авиационная педагогика и психология. М. : МНАПЧАК, 2002. 490 с.

8. Макаров Р. Н., Нидзий Н. А., Шишкин Ж. К. Психологические основы дидактики летного обучения. М. : МАКЧАК, ГЛАУ, 2000. 534 с.

9. Плачинда Т. С. Профессиональная подготовка специалистов гражданской авиации: брошюра. Saarbücken, Deutschland: LAPLAMBERT Academic Publishing, 2014. 104 с.

10. Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. Спортивний туризм: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 ч. Л. : ЛДУФК, 2012. Ч. 1. 150 с.

REFERENCES

1. Bulashev, O. Ya. (2007). *Teoriia i metodyka sportyvnoho turizmu: navch. posib dlia studentiv pershoho kursu (za kredytno-modulnoiu systemoiu)* [Theory and method of sports tourism]. Kharkiv.

2. Gander, D. V., Vorona, A. A., Ponomarenko, V. A. (2010). *Psihologo-pedagogicheskie osnovy professionalnoy podgotovki letnogo sostava*. [Psychopedagogical basics of professional training of a flight crew]. Moscow.

3. Hrabovskiy, Yu. A., Skalii, O. V., Skalii, T. V. (2009). *Sportyvnyi turizm: navch. posib*. [Sports tourism]. Ternopil.

4. Zaharov, A. V. (2009). *Razvitie sistemy podgotovki personala aviakompanii v oblasti*

chelovecheskogo faktora. [The development of the training system of a flight crew in the area of the human factor]. *Pedagogical education*. Ekaterinburg.

5. Kolotukha, O. V. (2014). *Sportyvnyi turizm ta yoho typolohiia: navch.-metod. posibnyk*. [Sports tourism and its typology]. Kirovohrad.

6. Leshchenko, H. A., Plachynda, T. S., Redozubov, O. A. ta in. (2013). *Osnovy fizychnoi ta psykhofiziologichnoi pidhotovky maibutnikh pilotiv: navch.-metod. posibnyk*. [Fundamentals of physical and psychophysiological training of future pilots]. Kirovohrad.

7. Makarov, R. N. (2002). *Aviatsionnaya pedagogika i psihologiya*. [Pedagogy and philosophy of aviation]. Moscow.

8. Makarov, R. N., Nidziy, N. A., Shishkin, Zh. K. (2000). *Psihologicheskie osnovy didaktiki letnogo obucheniya*. [Psychological basics of the flight training]. Moscow, Kirovohrad.

9. Plachinda, T. S. (2014). *Professionalnaya podgotovka spetsialistov grazhdanskoj aviatsii: broshura*. [Professional training of specialists of civil aviation]. Saarbücken, Deutschland.

10. Tymoshenko, L. O., Labartkava, K. V. (2012). *Sportyvnyi turizm: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. fiz. vykhovannia i sportu: u 2 ch* [Sports tourism]. Lviv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОПАТЮК Олена Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Льотної академії Національного авіаційного університету

Наукові інтереси: удосконалення освітнього процесу засобами фізичної підготовки у льотних закладах вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOPATIUK Olena Volodymyrivna – Candidate of Pedagogic sciences, Assistant Professor of Department of Physical & Psychophysiological Training Flight Academy of the National Aviation University

Circle of scientific interests: improvement of the educational process by means of physical training in flight higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2021 р.